

טעמי מצוות השמיטה

יחידה א: ידיעה שהארץ של ה'

- ❖ מצוות השמיטה מופיעה בכמה מקומות בתורה (שמות כג, י-יב; ויקרא כה; דברים טו, א-יא). האם תוכלו לעמוד על טעמה של מצוות השמיטה מתוך הפסוקים עצמם?
- ❖ האם בכל מקום מנמקת התורה את מצוות השמיטה באותו נימוק?
- ❖ שימו לב, מצוות השמיטה כוללת שלושה עניינים: מצוות הקשורות לשביתת הארץ, מצוות הקשורות לקדושת הפירות, ומצוות שמיטת כספים. במהלך הלימוד עלינו לשים לב אילו מצוות ניתן לבאר על פי הטעמים הנלמדים.

1. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לט עמוד א

אתא ההוא תלמידא, אמר ליה {לרבי אבהו}: מאי טעמא דשביעתא? - אמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא.

2. רש"י שם

ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם, ותשכחו עול מלכותו.

- ❖ איך לדעתכם על ידי מצוות השמיטה מבינים שהארץ היא של הקב"ה?

3. תורה תמימה ויקרא - פרק כה הערה עו

לפי זה, זה שאינו זהיר באיסור שביעית הוי כמי שאינו מודה בשייכות ושיעבוד הארץ להקב"ה, ואומר כחי ועוצם ידי וכו', וזו היא כפירה מגונה בעיקר, ולכן נענש בעונשין כאלו המורים על העדר עוז ואומץ האדם לבדו מבלי עזר מהקב"ה.

- ❖ לדברי התורה תמימה, מדוע התורה החמירה בעונשו של מי שאינו זהיר באיסורי שמיטה?

4. ספר החינוך - מצוה פד

משרשי המצוה: לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום ויום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית... ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם.

- ❖ בעל ספר החינוך בדבריו מבאר טעמן של שתי מצוות: שביתה ממלאכה והפקרת הפירות, מה טעם כל אחת מהן?

5. כלי יקר - ויקרא פרק כה

יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם, ואם הוא לא יועיל, מה יושיענו זה הבא לעיתים רחוקים?

המורים על העדר... - אדם שאינו מקיים שמיטה מראה כאילו הצלחתו באה לו מכוחו ועוצם ידו. לכן ה' מעניש אותו בעונש שיוכיח שרק בגלל ברכת ה' באה ההצלחה לאדם. על ידי עונש גלות מגלה האדם שרק בגלל רצון ה' הוא ישב בארץ.

❖ מהי קושית ה'כלי יקר' על המסבירים שטעם המצווה הוא לזכור את חידוש העולם? חשבו על תירוץ לקושייתו.

6. שפת אמת - ויקרא פרשת בהר (תרל"ה)

"מה ענין שמיטה אצל הר סיני?... מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני". ומדלתינהו בשמיטה {את כל המצוות למדו משמיטה}, משמע שהיא מצוה שכל המצוות תלוין בה... וגם רצון בני ישראל להיות שולטין על הכל, צריך להיות גם כן על כוונה זו, כדי לבטל עצמם וכל התלוין בהם לקב"ה... וכמו שמצינו באדם, דכל זמן דמשועבד לאחר אינו יכול לקבל עול מלכות שמיים, כדאיתא בזוהר... לכן הוציאנו המקום ברוך הוא ממצרים. ויש להוסיף עוד, כי צריך להיות מקודם עול ושיעבוד אחר. ואחר כך כשפורק ממנו עול זה, זוכה לקבל עול מלכות שמים. וכן הוא באדם שמשועבד תחת יד היצר הרע בתחילת שנותיו כנודע {ורק אחר כך מגיע היצר הטוב}. וכמו כן הארץ היתה מקודם תחת ידי כנען, ואחר כך נפדית ונכנסת ברשות ישראל. ואחרי זה צריך לצאת גם משיעבוד בני ישראל, להיות רק תחת רשות הקדוש ברוך הוא בעצמו. ודבר זה נוהג בכל הדברים והנבראים והבן.

ועיקר מצוות שבת ושמיטה היא: להעיד על שהקב"ה מקיים הנבראים בכל עת מחדש. כמאמר 'אומר ועושה' {בלשון הווה, ולא כתוב 'אמר ועשה' בלשון עבר} פי' לבד המציאות שהמציא יש מאין רק שנתן בהם כח חדש תמיד. וכמו כן בבחינת תורה ומצוות שנתן לבני ישראל גם כן נוהג דבר זה, שנותן תמיד כח והארה בלב איש ישראל לקבל התורה ולקיים המצוות. ולכן כפי בירור התחדשות הזאת שבני ישראל מבררין. כמו כן זוכין לתורה.

❖ מדוע לדעת השפת אמת השמיטה היא מצוה שכל המצוות תלויות בה?
❖ איך השמיטה מעידה על כך שהקב"ה מחדש את הבריאה, ומשגיח עליה?

7. שפת אמת פרשת בהר (תרמ"ט)

כי הקדוש ברוך הוא נתן לבני ישראל ארץ כנען בכח התורה, כדכתיב "כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גויים"... כי כל מה שלמטה תלוי בשורש שלמעלה, דבאורייתא איברי עלמא... על ידי שביית השמיטה שהיא שבת לה', ומחזירין הארץ לבעליה, ממילא היא שלהם. וזהו שכתב בתורת כהנים: 'דיו לעבד להיות כרבו, כשהיא שלי היא שלכם'. שכל כוחן של בני ישראל לזכות בהארץ כשמתעלה אל הקדוש ברוך הוא, בכח התורה כנ"ל.

❖ בקטע זה של השפת אמת זה ישנו טעם נוסף למצוות השמיטה. איך על ידי שמיטה מתחזק הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל?
❖ מהו קשר הגומלין בין נתינת הקרקע לה', ובין זכות עם ישראל עליה?

8. כלי חמדה (פרשת בהר)

ולהורות להם שהם העם הנבחר מהקב"ה, והם רק תחת השגחתו יתברך שמו צוה להם הקב"ה מצוות שמיטה שכל שנה שביעית יהיה שמיטה ולא יזרעו ולא יקצרו, ואף על פי כן יהיה להם ברכה לאכול שנה שביעית, ולכן המצוה בשנה השביעית, כמו שנתן הקב"ה כח בשבת להשפיע בו ברכה, ומי שמשמר שביעית שופע לו ברכה בכלל ששת השנים. זה היה תכלית ויסוד קיום ישראל בארץ ישראל, להורות להם שכל הצלחתם בעבודתם בזריעה וקצירה וקיוםם בארץ הוא רק על ידי שבייתה בשביעית.

❖ מה מוסיף הכלי חמדה על דעת קודמיו?
❖ מהי ההבטחה לפי דבריו לשומרי השמיטה?

יחידה ב: תועלת לאדם מהשמיטה

1. האדמה תוציא פירות טובים יותר

9. ספר מורה הנבוכים - חלק ג פרק לט (מהדורת שוורץ)

כל המצוות שמנינו בהלכות שמיטה ויובל, חלקן טעמן רחמים ונדיבות כלפי כל בני אדם, ככתוב: ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השדה. כדי שהאדמה תפריה ותתחזק בהוברתה.

- ❖ כמה טעמים מופיעים בקטע זה של הרמב"ם (שניים או אחד)?
- ❖ לפי הרמב"ם, מהו הטעם בהשמטת הקרקע?

10. אברבנאל - ויקרא פרק כה פסוק כד

והנה הרב המורה {הרמב"ם במורה נבוכים} כתב: שהיה הטעם בשמטה לשבות הארץ כדי שתוסיף תת כחה לזורה. ואינו הדבר כן באמת, כי אם חששה התורה שיחלש כח האדמה, כפי טבעה בתמידות העבודה ולכן תצטרך לשבות, יקשה מאד: למה בשנה הששית תעשה תבואה לשלש השנים?

- ❖ מהי קושיית האברבנאל על טעם הרמב"ם?

11. כלי יקר ויקרא פרק כה פסוק ב

ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו... שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ. ומהו שאמר 'אז תרצה הארץ את שבתותיה', מה תרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו, ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם?

- ❖ מהן קושיות הכלי יקר על הרמב"ם?

2. האדם פנוי ללמוד תורה בשנת השמיטה

12. ספורנו - ויקרא פרק כה פסוק ב

שבת לה'. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה - מוכנת לעבודתו, כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך.

- ❖ האם לדעת הספורנו יש גם תוכן מעשי (אקטיבי) לשנת השמיטה?

13. הרב שאול ישראלי - שיח שאול על התורה - עמוד שמח

וכאן לפנינו שבת הארץ כשנת לימוד ועיון, השתלמות והתרוממות – "שבת לה'". האיכר, אשר בדרך כל עסקי שדהו בולעים את כל זמנו, אשר אין לו לא יום ולא לילה, לא שבת ולא מועד במובנם המלא, ניתנת לו פתאום אפשרות של התפנות למשך שנה שלמה לדברים שברוח.

- ❖ מהו הכיוון המעשי שנתן הרב ישראלי לדברי הספורנו?

14. הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב) - העמק דבר שמות פרק לד פסוק כא

בחריש ובקציר תשבות: אותה שביתה דשבת קודש תהיה גם בשביעית, למען יוסיף לקח בכל השנה בתורה ובעבודה.

- ❖ מהו מקורו של הנצי"ב לכך שהשנה השביעית היא שנת לימוד? מהו מקורו של הספורנו?

ר' יצחק אברבנאל (1437 - 1508), היה שר האוצר בפורטוגל, ולאחר מכן בספרד. הוא השתדל רבות למנוע את גירוש ספרד, אך הוא לא הצליח. במהלך הגירוש כתב פירוש על התנ"ך, פירוש זה ידוע בשאלות הפשט הרבות והעמוקות העולות בו.

יחידה ג: חיזוק ערכים על ידי שמירת השמיטה

1. חינוך לאמונה וביטחון

15. ספר החינוך - מצוה פד

ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא...

16. כלי יקר - ויקרא פרק כה פסוק ב

חשש הקדוש ברוך הוא פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי... ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג... וכמו שמצינו בירידת המן ליומו {שירד מן שמספיק רק ליום אחד} כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הַנֶּס... ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעוון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה.

❖ מהי התוצאה הרוחנית מירידת המן בכל יום?

❖ כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקיום מצוות השמיטה?

❖ מדוע העונש על אי-קיום מצוות השמיטה הוא גלות?

2. חינוך לאיזונים נכונים

17. ר' יהודה הלוי - ספר הכוזרי - מאמר ב אות נ (הוצאת אבן שמואל)

התורה האלוהית לא העבידתנו בסגופים, כי אם למדתנו את המדה הנכונה, בצוותה עלינו לתת לכלל כח מכחות הנפש והגוף את החלק המגיע לו בצדק, בלי אשר נבכר את הכח האחד על פני האחרים כי העדפת הכח האחד, מביאה להזנחת כח אחר. אדם הנוטה לצד כח התאווה, נחלש בו כח המחשבה... דברים אלה לא מסרתם תורתנו בידי איש ואיש, כי אם קבעה שעור כולם. כי אין זה ביכולת האדם לתקן תקנות לכל אחד מכחות הנפש והגוף כראוי לו, ולקבוע שעור המנוחה והעבודה הראוי לנו. וכן לקבוע שעור מה שתוציא הארץ בתנובתה עד שתזקק לשבייתה בשמיטה ויובל, ועד שיפרישו ממנה את המעשר וכדומה, על כן קבע האלוה עצמו שביתת השבת ושביתת המועדים ושביתת הארץ. וכל אלה הם זכר ליציאת מצרים וזכרון למעשה בראשית.

❖ הכוזרי מביא שני טעמים למצוות השמיטה: איזון בין כוחות הגוף, וזכרון למעשה בראשית. מהו לדעתכם הטעם המרכזי יותר?

18. ר' ישראל הלוי - פירוש 'אוצר נחמד' לכוזרי

ראה {הקב"ה} בחכמתו שיגיע להם התבואה בדרך הסיפוק הממוצע כשישבתו מעבודה שנה אחת לשבע שנים, ושנת החמישים, וגם יפרישו המעשרות והתרומות התוריות אז ישאר בידם הצורך בדרך השוה ועושר ממוצע. והכל כדי שלא יחסר לחמם, וכדי שלא יבעטו מרוב הטובה, וכמאמר חז"ל אין ישראל יכולים לקבל לא רוב פורעניות ולא רוב טובה.

❖ איזה הסבר מבין ההסברים שהצענו לעיל מאמץ ה'אוצר נחמד'?

19. ר' יצחק עראמה - עקידת יצחק ויקרא שער סט (פרשת בהר)

במספר שבע שני העבודה ושביתת השביעיות העיר את לבנו והשמיע לאזנינו, כי לא שולחנו הנה להיות עבדים נמכרים לאדמה, כי אם לתכלית אחר נכבד ונפלא ממנו. ושלא נתכון בעבודתה רק לכדי צורך אוכל נפש ושאר הספוקים בעוד שאנו משתדלים בהשגת התכלית ההוא העליון... וזאת היא כוונת מתנת הארץ הזאת אל זאת האומה... שכניסתן לארץ אינה להשתעבד לה ולעבודתה להוציא תועלותיה, ולאצור

פירותיה לקבוץ אותם על יד כדי להתעשר בהם, כמו שהיא כוונת שאר העמים בארצותם... רק הכוונה כדי שיעמדו על עצמן וידרשו שלמותם כפי רצון בוראם, ובין כך יסתפקו מאשר יצטרכו לכדי חיותם ולא יחסר... ולקיים ולחזק זה הענין ההכרחי להם, נכתב ונמסר בידם לסימן גדול שיעבדו אותה שש שנים וישמטוה בשביעית, כדי שיודע להם כי לא בכח עבודת האדמה יגבר איש. אבל שעבודתם הוא דבר ששובתין ממנה לשם ה'... שענין שבת הארץ וטעמו הוא כדי שיודע לך שאין המכוון לך מעבודתה ומכל שאר עסקיך רק מה שיצטרך לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך שהם אביוני העם... והיותר מזה ראוי להחרימו ולתתו מאכל לבהמת השדה ולחית הארץ כמו שנאמר (שם) ויתרם תאכל חית השדה... והכלל: כי ברבות הטובה רבו אוכליה, ואין לבעליה בה זולתי הצורך ההכרחי, אשר לא יחסר בשום זמן כמו שיבא.

- ❖ מהו האיזון הנכון בין צבירת העושר, לבין העיסוק בדברים הרוחניים?
- ❖ השוו בין הכוזרי ל'עקידה' בשאלות: א. האם הדבר הרצוי הוא שכמו בשמיטה ימעטו בעבודה כל השנים? ב. האם צבירת ממון היא דבר פסול מיסודו, או שנצרך באופן ממוצע?

3. חינוך לניצול הזמן

20. אברבנאל - ויקרא פרק כה פסוק כד

אבל תכלית המצוה הזאת ועניניה... הדרך הב' מעצת החיים {עצה לחיים}... שהאנשים השלמים ראוי שיחוסו על אבדת זמנם יותר מאבדת כל הנכסים והממונות שהיו להם... ראוי שלא יאבד האדם את זמנו כי היום קצר והמלאכה מרובה... וכדי שיהיה זה לאדם תמיד לנגד עיניו ראתה החכמה האלהית להעירו במצוותיו על קוצר ימיו ומספר שנותיו. ומפני זה נכתב בתורה שברא היוצר יתברך את עולמו במספר שבעת ימים כדי שהחי יתן אל לבו שימי שנותיו הם ע' שנה. ושלא יוציא אותם לריק אבל {=אלא} במעשים נבחרים במעשה בוראם... ולזכר זה גם כן באו שביעיות רבות בתורה... וחמישים שנה אחרי הילדות הוא איש זרוע לו הארץ, ולכן יזרע שדהו ויזמור כרמו ויאסוף את תבואתו, אמנם בשנה השביעית שהוא רמו לעשרת השנים האחרונים מימיו אין ראוי שיעבוד עוד כי הוא אם בגבול הישישות ואם בקבר, ולכך שבת שבתו יהיה לארץ ושבתי לה', כי אז תדבק הנפש עם בוראה ותעזוב העסקים הגשמיים.

- ❖ לפי האברבנאל, מה מזכירה לנו שנת השמיטה?
- ❖ מדוע לדעתו המספר שבע הוא 'מספר חוזר' בתורה?
- ❖ מה צריך לעשות בגיל הפנסיה, לדעת האברבנאל?

יחידה ד: שמיטה כמחוללת מציאות חברתית

21. ספר החינוך - מצוה פד

ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול.

- ❖ איזו מידה התורה רוצה להקנות לנו על ידי מצוות הפקרת הפירות?
- ❖ מהו היחס בין 'מדת הותרנות ל'מדת הנדיבות'?

כי אין נדיב... - הנדיבות הגדולה ביותר היא זו שנעשית כשאינן מצפים לתמורה.

22. רש"י הירש על התורה - שמות פרק כג פסוק י

בקיום מצוות השמיטה מודיעה אומה שלמה קבל עולם, כי ארצה לה', והוא אדונה האחד והיחיד והאמיתי, בשנה השביעית היא מושכת את ידה מלהשתמש בזכות בעלותה על האדמה, וברגש של כניעה היא מחזירה את אדמתה לאדון הארץ. בעשותה כן היא מכריזה על עצמה כעל "גרים ותושבים" על אדמתה שלה, ומיד ירכינו גאים ראשם. גסי הרוח, שהיו יושבים בטח על אחוזותיהם, והיו נוהגים במחוסרי רכוש באטימות הלב ובהרמת ידים, - עתה ינהגו דרך חסד ואהבה בגרים ובעניים, וגם חייית השדה תיחשב כיצור בעל זכויות, כי אכן אחת היא אדמת ה', שעליה כולם יושבים יחד.

ר' שמשון רפאל הירש (1808 - 1888) רבה של פרנקפורט בגרמניה. דגל ביתורה עם דרך ארץ, ופעל רבות שם למען חיזוק הדת, ונגד הרפורמים, פירושו תורגם לעברית.

- ❖ מה לדעתכם עיקר עניין השמיטה לפי הרש"י הירש?
- ❖ אילו התנהגויות אנושיות התורה באה לעקור על ידי שנת השמיטה?
- ❖ איך הרש"י הירש מתאים את דבריו לדברי הגמרא שבמקור 1?

23. הרב שאול ישראלי - שיח שאול על התורה - עמוד שמח

אין ערך להתיגעות לריצה מבוהלת להעשיר. באה שמיטה, והכסף אשר נרכש הרי הוא כאבן שאין לה הופכין, הנכסים שנאגרו ברוב עמל מופקרים ומופקעים... כאן בא מעין סילון של מים קרים על המוחות המיוגעים והמזועזעים שאשר נוטים לראות ביקום אשר ברגליהם חלק ממהותם... כל אותה תחרות וקנאה, ריצה ועמל... מה מטרה יש בכל אותה צבירת הון, אם לא אתה תאכלנו, אם לא תוכל להנות ממנו במלואו בשלמות? הרי יש בזה הפניית תשומת הלב מהקנינים החיצוניים, והעברת עיקר המחשבה כלפי הקנינים הפנימיים הרוחניים העיקריים, אשר רק בהם ימצא הסיפוק.

24. הרב קוק - הקדמה לשבת הארץ

סגולת האומה, הטוב האלוקי הטבוע בקרבה... אין חיי החול יכולים להוציאה מן הכח אל הפועל... דחיפת הגידול וההשתלמות של החיים צריכה שתצא אל הפועל על ידי נתינת רוח, של הפסקה והתנערות ממחומת החיים הרגילה.

היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים - בכל שבת, 'בא שבת באה מנוחה', מתחלת הנפש להשתחרר מכבליה הקשים... ומבקשת היא לה אז נתיבות עליונות, חפצים רוחניים, כפי טבע מקורה... את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלוקית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלוקי שלה בכל מלוא זוהר, אשר לא ישביתוהו חיי החברה של חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמות שהיא... הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכונה, לידי עלייתה העצמית, למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים. מצד התוכן האלוקי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי, והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם... אין רכוש פרטי מסוים ולא זכות קפדנית, ושלוש אלוקי שורר על כל אשר נשמה באפו...

- ❖ לדברי הרב קוק, אילו תהליכים צריכה השמיטה לחולל בחיי האומה הישראלית?
- ❖ מהו ההבדל לדעתו, בין שבת לשמיטה?

- ❖ עיינו שוב במקור 5, בקושית ה'כלי יקר'. האם לקושייתו יש תירוץ לפי דברי הרב קוק?
- ❖ מדוע לדברי הרב קוק שמיטה היא מצווה לאומה בכללותה, הרי המצווה מוטלת על כל אדם? עיינו במקור הבא:

25. שפת אמת - ויקרא פרשת בהר (תרל"ח)

מצוות השמיטה אינה מצווה פרטית, אבל {אלא} כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולין לקיים זאת המצווה. כמו שכתוב: "בזמן שכל יושביה עליה" ... ושמיטה תלויה בבני ישראל ובקידוש בית דין. לכן על ידי האחדות באין לשביתת שמיטה... ולכן חרב המקדש על ידי שנאת חנם ועל ידי ביטול שמיטין ויובלות כי הכל ענין אחד...

(תרמ"א) כי מצוות השמיטה הוא לבוא אל האחדות. לפירוש הפשוט שייד עשירים ועניים שוה בשמיטה'.

- ❖ כיצד מסיק ה'שפת אמת' ששמיטה היא מצווה כללית ולא פרטית?

26. הרב שאול ישראלי - שיח שאול על התורה פרשת בהר עמוד שמז

דוגמת שבת בראשית המסמלת ומהוה אות ברית בין ישראל כפרט לקב"ה שכל המחלל את השבת הרי הוא כמומר לכל התורה כולה וענשה בכרת היחיד, כך שבת הארץ מסמלת ומהוה את אות הברית הלאומית, אשר עבירה עליה עונשה בכרת הציבורי – גלות והפרדה של העם ממקום חיותו הטבעי, ארץ ישראל.

- ❖ לדברי הרב ישראלי, מדוע העונש על השמיטה הוא גלות?
- ❖ השווי בין הסברי התורה תמימה (מקור 3) הכלי יקר (מקור 16) והסבר הרב ישראלי לעונש הגלות על השמיטה.

הקדמה: פסוקי התורה

בספר שמות, התורה מדגישה את הצד החברתי של המצווה: 'וְאָכְלוּ אֶבְיָנֵי עַמְּךָ'. ובספר ויקרא מודגש יותר הצדשל 'שבת לה'.

חלק א: ידיעה שהארץ של ה'

- 3-1. גמרא - השביתה בשביעית היא כדי שנדע שהארץ של ה'. רש"י - חששו שהעיסוק בטוב הארץ, ישכח מאיתנו ממי קיבלנו את הטובה, **לכן משביתים שנה אחת את הארץ, וכך מראים שהיא שייכת לה'.**
- תורה תמימה – אי שמירת השמיטה, הוא ככפירה בקב"ה, ולכן עונשה גלות.
- 7-4. חינוך – שנות השמיטה מזכירים את ימי בריאת העולם. הפקרת הפירות – לזכור שהקב"ה הוא אדון הקרקע. **כלי יקר מקשה** – מדוע צריך גם שבת וגם שמיטה להזכיר את בריאת העולם. **שפת אמת** – משמעות שנת השמיטה היא שאדם מבטל את כל קנייניו ואת עצמו לקב"ה. כמו כן שמיטה באה להעיד שהקב"ה מחדש את עולמו, והוא נותן הכח לנבראים כולם לעבוד ולפעול. לכן כל המצוות תלויות ונלמדות מהשמיטה. **עוד הוא כותב** – סיפור בריאת העולם מוכיח שהארץ של הקב"ה והוא נותנה למי שרוצה. לכן, כשאנו שובתים בשמיטה ומעידים שהארץ של הקב"ה, זה מוכיח את זכותנו על הארץ.
8. **כלי חמדה** – השמיטה נועדה להראות שהשגחת ה' היא שמביאה את הצלחת עם ישראל בארצו, השגחה זו ניכרת בברכה המיוחדת שמגיעה בשנה השישית, ומביאה ברכה גם לששת השנים הבאות.

חלק ב: תועלת לאדם מהשמיטה

1. האדמה תוציא פירות טובים יותר

- 11-9. רמב"ם (מורה הנבוכים) – משביתים את הקרקע אחת לשבע שנים, כדי שהאדמה לא תדלדל (יש שהבינו שבקטע רמב"ם זה מופיע גם טעם להפקרת הפירות). מקשים עליו: א. אברבנאל - לדבריו, השנה המדולדלת ביותר היא השישית, ומדוע ואיך הארץ מוציאה בשנה השישית תבואה לשלוש שנים: ב. כלי יקר - הביטוי 'שבת לה'', אינו מתאים להסבר הרמב"ם. ג. כלי יקר - עונש הגלות אינו מתאים לטעם הרמב"ם, כי גם הגויים יעבדו את הארץ ולא ישמיטו אותה?

2. האדם פנוי ללמוד תורה בשנת השמיטה

- 14-12. ספורנו – השמיטה נותנת זמן פנוי לעיסוק בעבודת ה'. הרב ישראלי – לאיכר במהלך עבודתו אין זמן ללימוד תורה, לכן נותנים לו זמן ללימוד. לדבריהם, המסר המעשי של שנת השמיטה הוא לעסוק בתורה. נצי"ב – התורה דיברה על שמיטה בפסוק שעוסק בשבת, להראות לנו שגם בשמיטה צריך ללמוד. (הספורנו לומד זאת מהפסוק 'שבת לה')

חלק ג: חיזוק ערכים על ידי שמירת השמיטה

1. חינוך לאמונה וביטחון

- 16-15. החינוך - אדם מוסיף בטחון בה' בשמיטה, בכך שהוא לא זורע, ובוטח בה' שיזמין לו פרנסה. כלי יקר - בדומה לירידת המן במדבר, שהכריחה את עם ישראל לבטוח בקב"ה הזן ומפרנס אותם. כך בשמירת שמיטה סומכים על השגחת ה'. אך, מי שלא שומר שמיטה אינו בוטח בה', ולכן נענש בגלות.

2. חינוך לכך שלא נהיה אנשים חומרניים

19-17. **כוזרי (לפי' אוצר נחמד)** – כדי לאזן כראוי בין הרצון לעשירות, והרצונות הרוחניים, עלינו לעבוד שש שנים, ובשביעית לא עובדים, וכך (בצירוף התרומות והמעשרות) נוצר האיזון הרצוי. **'עקידת יצחק'** - השמיטה שבה שובתים מעבודת האדמה, ואוספים רק פירות שנועדו לצרכים הבסיסיים של האכילה, נועדה להזכיר לנו, שמטרתנו בכל השנים היא לעסוק בהשתלמות רוחנית, ולא לצבור עושר וממון. **(שימו לב: לכוזרי – האיזון הנכון נוצר כבר בשמיטה, ולא צריך בשאר השנים לנהוג כך. ואילו לעקידה האידיאל הוא לנהוג כך גם בשאר השנים.)**

3. חינוך לניצול הזמן

20. **אברבנאל** - התורה קבעה הרבה מצוות שתלויות במספר שבע, כדי לרמוז שכדאי לאדם לנצל את זמנו כי חייו של האדם מוגבלים לשבעים שנה בערך. שנת השמיטה רומזת לעשור השביעי והאחרון בחיי האדם, שבו יש לעסוק ברוחניות.

חלק ד: שמיטה כמחוללת מציאות חברתית

21. **חינוך** – מפקירים את הפירות, כדי לקנות את מידות הותרנות והנדיבות.
22. **רש"י הירש** - העשיר בשמיטה חש את רגשות העני חסר הקרקע. וכך יתעדן יחסו של העשיר אל המסכנים.
- 25-23. **הרב קוק** - השמיטה היא זמן למנוחה והתעלות לאומה, כמו ששבת נועדה לאדם היחיד. **שפת אמת** – התנאים לחיוב השמיטה: 'כל יושביה עליה', ו'קידוש בית דין', מוכיחים שהיא מצוה לאומה, שניתן להגיע לחיובה רק על ידי אחדות, שבאה לידי ביטוי גם בהפקרת הפירות. **הרב ישראלי** – יחיד המחלל שבת נענש בכרת כי מכרית את הברית עם הקב"ה, כך העונש על אי שמירת שמיטה הוא גלות, כי האומה מכריתה את הברית בין ה' לאומה, שעובר בארץ.

טעמי השמיטה - בחן את עצמך

בחנו את עצמכם:

- 1. לפי הגמרא בסנהדרין, מהו הטעם למצוות השביעית?**
  - א. כדי שיגבה לבבנו בדרכי השם.
  - ב. כדי לדעת שהארץ של השם.
  - ג. שלא נפחד משום דבר פרט לה'.
  - ד. כדי שנוכל לעמול בתורה.
  - ה. כמו שבת בשבוע, צריך שבת גם בשנים.
- 2. ספר החינוך כותב שטעם השמיטה הוא כדי לזכור את חידוש העולם, מה מקשה ה'כלי יקר' על פירוש זה?**
  - א. שבת אמורה להספיק למי שנזכר, ומי שלא נזכר, מה תעזור לו שמיטה!?
  - ב. זה לא מתאים לטעם הגמרא שמופיע בשאלה 1.
  - ג. היה צריך לעשות סימנים אחרים שיזכירו טוב יותר, ולא לעזוב את הקרקע.
  - ד. לא מצינו מצוות של זכירה שלא מפורש בתורה שהם לזכרון.
  - ה. לפי דבריו, מדוע צריך שבתות בשנת השמיטה?
- 3. לדברי ה'כלי חמדה' איזו השוואה לעניין הברכה יש בין שבת לשמיטה?**
  - א. שבת ושביעית נותנים ברכה בשלום בית לאנשים.
  - ב. שבת ושביעית שתייהן גורמות לברכה בעם ישראל, והוא ניצל מכל האויבים שמבקשים להשתלט על הארץ.
  - ג. כמו ששבת משפיעה ברכה לכל ימי השבוע, כך גם השביעית משפיעה לכל השנים עד השמיטה הבאה.
  - ד. כמו שבשבת מברכים את הבנים, כך גם בשביעית צריך לברך את הבנים.
  - ה. יש נשמה יתירה בשביעית בדומה לשבת, וזה נותן לנו ברכה.
- 4. מה הקושי על הרמב"ם שמבאר שטעם השבת הארץ הוא כדי שהאדמה לא תהרס?**
  - א. איך יתכן שהארץ עושה בשנה השישית ברכה כפולה?
  - ב. למה כתוב בפסוק שבת לה', הרי זו שבת בשביל הארץ?
  - ג. אם כך, שתהיה שנת שמיטה כל שנתיים?
  - ד. תשובות א וב נכונות.
  - ה. תשובות א, ב וג נכונות.
- 5. מהו המקור לכך ששנת השמיטה היא שנה שמיועדת להתעלות וללימוד תורה?**
  - א. אין מקור, זה הגיון פשוט.
  - ב. לנצי"ב - בחריש ובקציר תשבות, ולספורנו - שבת לה'.
  - ג. אם אנשים אוכלים פירות בחינם (הפירות הפקר), לא תהיה להם בעייה ללמוד.
  - ד. לספורנו - שבת הארץ לכם, לרב ישראלי - מהיקש 'ואכלו אביוני עמך', וכי שמך נקרא על עירך ועל עמך'.
  - ה. מישבת לה' לומדים שבשמיטה מתעלים רוחנית, ולכן קל יותר ללמוד.
- 6. לדעת ה'כלי יקר', מהו הקשר בין ירידת המן, לבין שמירת השמיטה?**
  - א. בשניהם לא צריך לעשות כלום, וזה מגיע.
  - ב. המן ירד בהיותנו במדבר, ולזכר זה צריך לעשות את הארץ למדבר פעם בשבע שנים.
  - ג. המן ניתן לאנשים שלומדים תורה, וגם בשמיטה צריך ללמוד תורה.
  - ד. מי שלא התנהג כמו שצריך המן לא ירד לו ליד הבית, גם בשמיטה מי שלא מתנהג כמו שצריך אין לו ברכה בבית.
  - ה. המן שאינו נשמר מיום ליום, מחייב אותנו לבטוח בה', כך גם השמיטה שבה איננו עובדים.
- 7. הכוזרי [לפי פירוש 'אוצר נחמד'] וה'עקידה' מציעים שניהם פירוש דומה, [השמיטה היא בשביל לדעת מהם האיזונים הנכונים בין הצרכים החומריים - העושר, והרוחניים] מהו ההבדל ביניהם?**
  - א. לדעת ה'עקידה' בכל השנים יש להצטמצם רק לצרכים הבסיסיים בלבד, וכל השאר לתת לבהמות, לדעת הכוזרי, ניתן להשאר עם עושר ממוצע, אבל לא יותר מדי, ובשנת השמיטה יש לשבות.

- ב. לדעת ה'עקידה' עושר הוא דבר טוב, כל עוד משתמשים בו נכון, ולדעת הכוזרי צריך שיהיה ממוצע.
- ג. ל'עקידה' רצוי להתעשר ולתת מזה לעניים, ו'העיקר הכוונה', ולדעת הכוזרי, עדיף להיות עני, רק לא נזקק.
- ד. ל'עקידה' אין שום יתרון להיות עשיר או עני, ולדעת הכוזרי עדיף להיות עשיר, ובשנת השמיטה להפקיר את הפירות.
- ה. ההבדל ביניהם מאוד קטן בשאלה האם את הכסף המיותר מחלקים לבהמות, או לעניים.
8. מהי לדעת האברבנאל, החשיבות בכך שמדגישים לנו את המספר שבע בשמיטה ובעוד מקומות?
- א. המספר שבע מראה על הטבע, ועם ישראל צריך לחיות לפי הטבע.
- ב. המספר שבע רומז לספירת העומר, שהיא מצווה גדולה וחשובה.
- ג. לזכור שבדור השביעי אחרי נוח נולד אברהם, שהקים את עם ישראל.
- ד. לזכור שימי האדם הם שבע עשירות (70 שנה), וצריך לנצל את הזמן. ואת העשור השביעי צריך להקדיש לתורה.
- ה. המספר שש מסמל את כל הכיוונים שיש בעולם (כולל מעלה ומטה), והשביעי מסמל את ה' שמעמיד את כולם.
9. איך יוצרת שנת השמיטה מציאות חברתית חדשה לדעת הרש"ר הירש?
- א. השמיטה מחייבת את האדם לעצור מכל העיסוקים, ולחשוב על התנהגותו.
- ב. בשמיטה יש פנאי ללמוד תורה, ולהבין שצריך להתייחס יותר יפה לגרים ולעניים.
- ג. העשירים מבינים שהם חייבים לשמור את הכסף אצלם, כי אולי מחר לא יהיה להם.
- ד. השמיטה היא מצווה כל כך חשובה, שהיא מתקנת את כל הפגמים שיש.
- ה. אדם שלא יכול להפעיל את בעלותו על השדה, ירגיש ויבין יותר ללב העניים.
10. מהו ההבדל בין שבת לשמיטה לדעת הרב קוק [בהקדמה לשבת הארץ]?
- א. שבת עוזרת לנשמה, ושמיטה עוזרת לגוף.
- ב. שבת מזכירה את מתן תורה, ושמיטה את מעשה בראשית.
- ג. השבת נועדה לאדם יחיד, והשמיטה לאומה.
- ד. השבת מזכירה את הבריאה בשבעה ימים, והשמיטה את מתן תורה שניתן בשבת.
- ה. שבת נותנת כח רק לאנשים שעוסקים בה בתורה, ושמיטה גם לעובדי אדמה שרק שובתים.

תשובון

1. ב
2. א
3. ג
4. ד
5. ב
6. ה
7. א
8. ד
9. ה
10. ג